

situne dei

Årsskrift för
Sigtunaforskning
2010

In honorem Sten Tesch

English Summaries

Redaktion:
Rune Edberg och Anders Wikström
Engelsk översättning och språkgranskning:
Christina Reid

Utgiven av Sigtuna Museum
ISSN 1653-8498

Tillsammans i evighet

Osteologiska aspekter på flerpersonsgravar i Sigtuna

Anna Kjellström

Regelverket och gestaltningen av det medeltida gravskicket i Norden är på ett teologiskt, liturgiskt och till viss del profant plan väl utforskat och omdiskuterat (Gejvall 1960; Kieffer-Olsen 1990, 1993; Nilsson 1989, 1994; Andrén 2000). Historiska redogörelser har påträffats i såväl religiösa doktriner som i landskapslagar. Detta gjorde att gravskicket, i jämförelse med det under förkristen tid, blev relativt uniformerat och likartat. Variationer av detta gravskick har emellertid konstaterats inte bara kronologiskt (ex. Redin 1976) utan även spatialt (ex. Gejvall 1960) och typologiskt (ex. Cinthio 2002).

Begravningsritualerna var ett sätt att manifesteras en gemensam social och religiös ståndpunkt. Alla avvikelser från det till synes standardiserade mönstret ger en möjlighet att belysa nyanser i systemet och sannolikt den socioreligiösa idévärld som är relaterad till detta. Under de senaste åren har därför ett flertal studier använt gravkontext och osteologiska parametrar som utgångspunkt för diskussioner kring identitet och genus under medeltiden (Knüsel & Ripley 2000; Jonsson 2009a, 2009b).

I en artikel i antologin Västerhus – kapell, kyrkogård och befolkning (2009), diskuterar Marna Ranåker medeltida flerpersonsgravar genom exempel från ett antal nordiska kyrkogårdar. Andelen flerpersonsgravar på dessa kyrkogårdar ligger mellan 0–8% och en regional variation kan uttydas. Ranåker understryker att inga officiella medeltida regler har påträffats med anknytning till flerpersonsgravar och att orsaken till detta fenomen kan ha varit emotionellt, religiöst såväl som praktiskt.

Det finns ingen entydig definition på termen flerpersonsgrav annat än att den bör inkludera minst två individer vilka kan ha dött vid samma tillfälle eller med lång tids mellanrum. Termen kan därmed anses synonym med beteckningen massgrav (se Haglund 2002 för en begreppsdiskussion). De kontextuella omständigheterna måste emellertid vara klarlagda så att det utan tvekan rör sig om en ensam grav och inte två olika vilka av tafonomiska orsaker pressats ihop.

I ett historiskt perspektiv är förekomsten av flerpersonsgravar inte exceptionell. Megalitgravar från mesolitikum och andra typer av sambegravning framåt i tiden antyder

ett kollektivistiskt förhållningssätt till begravningsritualen och i förhållande till den döde. Dubbelgravar från senneolitikum och stora brandgravar från järnålder reflekterar kronologiska, geografiska och rituella fluktuationer. Dessutom är det inte säkert att samma motiv har varit giltigt för alla gravar i ett och samma sammanhang. I England har man på anglosaxiska gravfält hittat enstaka eller ett par exempel på flerpersongravar där de gravlagda ligger bredvid eller ovanpå varandra (Wilson 1992). Wilson som undersökt dessa gravar menar att motiven till den förstnämnda kategorin, som är i majoritet (75 %), bör betraktas ha familjära och sociala grunder emedan den senare kategorin möjligen kan kopplas till en rituell liturgi (1992:72). Trots stora skillnader i tid och rum tycks det via gravritualen emellertid finnas en konformitet i försöken att sammanbinda den avlidne (det förflutna) med det kommande (Williams 2006).

Sigtunas flerpersongravar

I Sigtuna har ett tusental gravar grävts fram under omkring 100 år av undersökningar i staden. (Vissa av gravarna tillhör kyrkor utan känt namn och för dessa används Kjellströms [2005] beteckningar). Av dessa har ca 800 skelett både en känd väl dokumenterad arkeologisk kontext och har genomgått osteologisk analys (Kjellström 2005, manus; Kjellström & Wikström 2008). Gravarna har delats in i tre gravfaser: fas 1 sent 900-tal–1100-tal; fas 2 1100–1300-tal och fas 3 1300–1500-tal (Kjellström et al 2005).

Det finns med andra ord ett stort källmaterial som utgångsläge för frågeställningar där demografiska och sociala aspekter samspelar och där relationen till gravkontexten kan undersökas. En faktor som både utgör

Fig. 1. Karta över de kyrkogårdar som nämns i studien. 1) Kyrka 1, 2) Kyrka 2, 3) S:t Lars, 4) S:t Olof och 5) Kyrka 3.

en svaghet och en styrka för denna typ av studier är det faktum att gravarna kommer från flera gravplatser. Åtminstone fem kyrkogårdar och två gravgårdar har varit föremål för större arkeologiska undersökningar men i olika omfattning, ingen är totalt undersökt (Kjellström 2005; Wikström 2008). Detta utgör en källkritisk aspekt vid jämförelser av gravtraditioner mellan det totala materialet från Sigtuna och det från andra orter. Sigtunaresultaten blir helt enkelt ett konglomerat av ett flertal olika kontexter. Å andra sidan erbjuder Sigtunamaterialet en möjlighet att både studera lokal variation på en och samma plats samt att undersöka utvecklingsmönster och kronologiska tendenser.

Majoriteten av gravarna både från gravgårdar och kyrkogårdar utgörs av ensamgravar med en öst–västlig riktning och med inga eller något enstaka gravfynd. Den på rygg utsträckta kroppen kan ha varit svept, placerad i olika typer av kistor eller ha en över- / underliggare av trä. På framförallt kyrkogårdarna är gravtätheten hög och skelettmateriale från äldre gravar påträffas vanligtvis i fyllningen till senare gravar.

TILLSAMMANS I EVIGHET

Kontext (namn på grävning)	Fas	Kategori	Alder	Alder	Id eller Si-nummer
Kyrka 2 (Fjärrvärmen)	1	Kvinna med barn	Adultus	Foster 24 f.v.	(Id 91214, 91217)
Kyrka 2 (Fjärrvärmen)	2	Kvinna med barn	Adultus	9 mån.	(Id 91193, 91194)
Kyrka 2 (Fjärrvärmen)	2	Barn med barn	1,5 år	4-5 år	(Id 91132, 91133)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Barn med barn	3-4 år	11-12 år	(Si 3514-3501)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Kvinna med barn	Maturus	1,5-2 år	(Si 3029-3044)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Kvinna med barn	Adultus	6-7 år	(Si 3263-3262)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Kvinna med barn	Juvenilis	Foster, 35-40 f.v.	(Si 3437-3449)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Man med barn	Adultus	6 mån.	(Si 3182-3183)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Kvinna med man	Adultus	Adultus	(Si 3288-3293)
Kyrka 2 (Kv. Humlegården)	2	Man+man+man	Adultus x2	Maturus	(Si 3462-3460-3515)
S:t Lars (Prästgatan)	3	Man med man	Juvenilis	Maturus	(Id 97088, 97089)
S:t Lars (Prästgatan)	3	Man med man	Juvenilis	Adultus	(Id 97053, 97052)
S:t Lars (Prästgatan)	3	Man med barn	Juvenilis	4-5 år	(Id 97120, 97119)
S:t Lars (Prästgatan)	3	Barn med barn	2 år	4 år	(Id 97112, 97110)
S:t Lars (Prästgatan)	1	Vuxen med barn	Adult	Nyfödd, 40 f.v.	(Id 97096, 97095)
S:t Olof	3	Kvinna med barn	Adultus	Foster, 36-38 f.v.	(Id 01188A, 01188B)
Kyrka 3 (Kv Magistern)	3	Kvinna och man	Juvenilis	Matures	(Id 98012, 98033)

Tabell 1. Förteckning över flerpersongravar i Sigtuna. Förkortningen f.v.= fosterveckor, där åldern är baserad på diafyslängd enligt Fazekas & Kósa 1978. (Fas= gravfas)

Undantag till enindividprincipen finns emellertid. Det kanske mest spektakulära var 1998 års fynd av en massgrav inkluderande åtminstone 19 individer. Den 4 x 2,5 meter stora graven som ligger innanför bogårdsmuren på S:t Lars kyrkogård har aldrig, trots en datering till Sigtunas tidigaste utvecklingsfas dvs. sannolikt före kyrkogårdens anläggande, störts av senare gravar (Kjellström 2000). Massgraven är unik i Sigtuna, dels beroende på antalet individer (av båda kön och olika i åldrar) dels eftersom majoriteten av de gravlagda uppvisar spår av skarpt våld. Graven måste betraktas som exceptionell och kommer inte vidare att behandlas här. Av mindre sensationell art är de flerpersongravar som också konstateras i staden. Det rör sig om 17 gravar från

fyra kyrkogårdar Förutom en trippelgrav är de resterande dubbelgravar (*tab. 1, fig. 1*).

Kyrka 2

I kvarteret S:t Nicolaus har nästan 300 individer undersökts vid två (1991, 2006) större undersökningar (Wikström 2008). Kyrkogårdens utsträckning är känd och bruksperioden anses vara 1000–1300-tal (Wikström 2008). På kyrkogården har tio flerpersongravar påträffats, varav en trippelgrav, bland totalt 315 gravar (Kjellström 2005; Kjellström & Wikström 2008). Det rör sig om två gravar med barn som placerats tillsammans, i fem gravar finns kvinnor med barn (varav två foster), i ett fall har en man och ett barn begravts ihop och i två gravar begravdes vuxna personer ihop.

S:t Lars

Enligt vissa källor fungerade S:t Lars kyrka under sina första århundraden som en sockenkyrka men omvandlades under 1200-talet till Sigtunas stadskyrka (Ros 2001:163). Stenkyrkan och kyrkogården, som sannolikt var en av stadens största, anses ha varit i bruk från 1100-tal till sent 1500-tal (Wikström 2006). Bland 124 undersökta gravar fanns fem flerpersongravar med individer gravlagda bredvid varandra. I ett fall påträffades resterna efter ett kraftigt fragmenterat skelett från en vuxen individ tillsammans med lämningarna efter ett nyfött barn (Id 97096, 97095). En grav innehöll två barn, i en annan låg en man och ett barn och i två gravar hade vuxna män begravts sida vid sida.

S:t Olof

Områden kring ruinerna av S:t Olofs kyrka har undersökts vid ett flertal tillfällen (2001, 2002, 2004) (Wikström 2006). Sannolikt har det funnits två föregångare, en i trä och en i sten, till dagens stenkyrka. Kyrkogården ligger möjligen placerad på en äldre kristen gravgård och platsen tros ha varit i bruk från sent 900-tal fram till reformationen. Bland de endast 28 gravar som undersökts från S:t Olofs kyrkogård har en grav med två individer identifierats (Kjellström 2005, manus). Det är lämningarna efter en gravid kvinna med ett nästan fullgånget foster.

Kyrka 3

I kvarteret Magistern kan rester efter både en trä- och en stenkyrka anas via gravarnas sträckning och närvaron eller frånvaron av kalkspill i gravfyllningen. Gravarnas täta placering och utbredning ger också indikationer på kyrkogårdens omfattning (Wik-

ström 2006). I en av de totalt 41 utgrävda gravarna påträffades resterna efter en man och en kvinna. (*tab. 2*).

Gravgrupper och relation till nordiska referensmaterial

I de 17 flerpersongravar som undersökts i Sigtuna ingår 35 individer. Dessa kommer från fyra kyrkogårdar och utgör i totalt 3,3 % av dessa kyrkogårdars gravar tillsammans. Fördelat över respektive kyrkogård utgör flerpersongravarna 3,2 % av gravarna från Kyrka 2; 4 % av gravarna från S:t Lars; 3,6 % av gravarna från S:t Olofs och 2,4 % av gravarna från Kyrka 3. Den kyrka med lägsta andel flerpersongravar i Sigtuna (S:t Olof) har relativt fler än nio av de 14 kyrkogårdarna i det nordiska referensmaterialet presenterade av Ranåker (2009). Skicket att begrava fler personer i en grav i Sigtuna tycks därför ha varit, om inte vanligt, så relativt väl spritt.

Den vanligaste kombinationen var gravar med en kvinna och ett barn, följt av gravar med två barn respektive flera män i samma grav, dessa två kategorier var lika vanliga (*tab. 2*). Sämst representerade var gravar med en man och ett barn respektive med en kvinna och en man. Rent osteologiskt så delar individerna inga speciella patologiska drag och gravkontexterna har i de flesta fall inte uppvisat spår efter kistor. Undantagen utgörs av två gravar från Kyrka 2 där trärester som indikation på kista hittades hos en gravid kvinna (Id 91193, 91194) och hos två småbarn (Id 91132 9113). Möjligen indikerar även fyndet av två spikar i en flerpersongrav från S:t Lars (Id 97052 97053) att en kista funnits i graven (muntl. A. Wikström).

Dubbelgrav	Sigtuna		Referens	
	N	%	N	%
Barn med barn:	3	17,6	23	29,9
Kvinna med barn:	6	35,3	19	24,7
Man med barn:	2	11,8	22	28,6
Man och kvinna:	2	11,8	3	3,9
Kvinna med kvinna	0	0,0	2	2,6
Man med man:	3	17,6	3	3,9
Vuxen med barn:	1	5,9	5	6,5
Tot.	17		77	
Gravgrupper				
vuxen med barn	9 (5)	52,9 (38,5)	46	59,7
vuxen med vuxen	5 (5)	29,4 (38,5)	8	10,4
Barn med barn	3 (3)	17,6 (23,1)	23	29,9

Tabell 2. Fördelning av individer i flerpersonsgrovar i Sigtuna och nordiska referensmaterial. (Referensmaterialiet inkluderar data från 14 nordiska medeltida kyrkogårdar (från Ranåker 2009). Siffror inom parentes visar beräkning efter att grovar med gravida exkluderats.

Även om hänsyn tas till det sist nämnda exemplet från S:t Lars så är alltså kistor ovanliga i flerpersonsgrovar. Det är svårt att dra några slutsatser av detta eftersom den låga frekvensen kan ha haft praktiska orsaker. Det bör rimligen vara, förutom i fall med små barn, tungt och otympligt att hantera en kista med två individer.

Kvinnor med foster eller nyfödda

Bland de 17 grovarna kan det möjligen vara dubiöst att kalla fyra av dessa för flerpersonsgrovar eftersom det rör sig om kvinnor med foster (i tre fall) eller nyfödda (i ett fall). I två av grovarna hittades mer eller mindre fullgångna foster i bäckenregionen hos vuxna kvinnor vilket gör det sannolikt att de dog under graviditeten eller i barnsäng (Si 3437–3449, Id 01188A, 01188B). I det tredje fallet påträffades fostret enligt fyndbeskrivningen mellan kvinnans ben (Id 91214, 91217). Riktningen på barnets

grovar var svårbedömd på grund av fragmentering. Möjligen har ett dödfött barn medvetet placerats mellan den vuxnas ben alternativt kan det röra sig om en s.k. kistfödsel. Det sistnämnda är en förmultningsprocess hos gravida som diskuterats vid liknande fynd (Møller-Christensen 1982: 193, Persson 1981:164). I den fjärde groven förhindrade den dåliga bevaringen en tolkning av fyndkontexten och en könsbestämning av den vuxna individen (Id 97096, 97095) men åldersbedömningen antyder att det rör sig om ett nyfött barn vilket gör det troligt att den vuxna skulle vara kvinna. I åtminstone de tre första fallen har alltså havande/nyförlösta kvinnor begravts på två kyrkogårdar (Kyrka 2 och S:t Olof). En ytterligare kyrkogård (S:t Lars) kan räknas in om den fjärde kvinnan inkluderar i denna grovar. Dessa i vigd jord placerade grovar är intressanta eftersom det finns exempel på samtida doktriner med speciella regler för begravningar av dels ”orena” kvinnor dvs. gravida kvinnor (Jonsson 2009a) och dels odöpta barn (Nilsson 1989:244). I vissa regelverk (ex. *glossa ordinaria*) omnämns uppfattningen att det odöpta fostret borde skiljas från modern och begravas utanför kyrkogården, enligt andra (ex. Frostatingslagen) kunde kvinnan begravas utan några fysiska ingrepp (Nilsson 1989:244, 249). De aktuella grovarna är emellertid långt ifrån unika. Det finns många arkeologiska exempel finns med svenska medeltida kyrkogårdar där begravda kvinnor med foster påträffats (se Jonsson 2009a och där anf. litt., Arcini 1999:55).

I hur hög grad dödfödda barn begravdes utanför bogårdsmuren är svårt att fastställa men de ovannämnda exemplen på grovar med havande kvinnor antyder att det i Norden inte var oberättigat att betrakta fostret

som en del av (den döpta) kvinnan och att det därmed fick begravas på kyrkogården. En ytterligare intressant faktor i detta sammanhang är att kvinnan från S:t Olofs kyrkogård påträffades inuti kyrkan (Kjellström manus). Denna kvinna torde således ha haft en relativt framträdande socioekonomisk ställning vilket tycks ha överskuggat eventuella betänkligheter beträffande gravens placering och hennes graviditet.

Gravar med barn

Den totala sammanställningen av flerpersonsgravar visar att barn dominerar i majoriteten av dessa. Totalt förekommer ett eller flera barn i 12 gravar (70 %). Denna dominans råder även då de fyra ovan nämnda foster/nyfödda utesluts (61,5 %) (tab. 2). Störst är den sammanslagna gravgruppen ”vuxen med barn” vilket stämmer överens med fördelningen på andra kyrkogårdar i Norden (tab. 2). Denna grupp blir emellertid i Sigtunas fall lika stor som gravgruppen ”vuxen med vuxen” då gravar med foster/nyfödda utesluts. (Fördelningen skulle sannolikt se jämnare ut även i det nordiska referensmaterialet om kvinnor med foster exkluderades).

En annan aspekt som framkommer vid uteslutning av gravar med foster/nyfödda i Sigtuna är att könsfördelningen av gravar med en vuxen och ett barn blir jämnare. Tre kvinnor respektive två män har begravts tillsammans med ett barn som är äldre än sex månader. Könsfördelningen i det nordiska referensmaterialet (då ingår gravar med foster/nyfödda) domineras kraftigt av kvinnor (tab. 2).

Ingen tydlig skillnad i åldersspridning tycks finnas hos barnen som begravts med en kvinna respektive en man. De barn som begravts med kvinnor var: nio månader,

1,5–2 år och 6–7 år. Barnen som begravts med män var sex månader och 4–5 år. Hos en av kvinnorna hade barnet, ett ca nio månaders spädbarn, placerats mellan kvinnans ben med huvudet åt väster (Id 91193, 91194). I de övriga gravarna ligger individerna bredvid varandra.

Sammantaget har inga tydliga skillnader framkommit i relation mellan barn och vuxen beroende på den vuxnes kön. Ur ett genusperspektiv är detta givetvis intressant. Den vuxnes (biologiska) kön tycks ovidkommande vid anläggandet av en dubbelgrav. Huruvida det spelat någon roll i Sigtuna om barnet är en pojke eller flicka kan inte besvaras här. I andra undersökningar pekar vissa tendenser på att barnets kön möjligen påverkar kombinationen av människor i graven (se Ranåker 2009 och där anf. litt.).

I de tre gravar där barn gravlagts ihop med ett annat barn varierade i åldrarna mellan 1,5–12 år. I två av gravarna var inget barn äldre än 4,5 år. Sigtunamaterialet är litet men detta avviker ändå något från det nordiska referensmaterialet som hade få exempel på gravar där samtliga barn var under sju år (Ranåker 2009).

Både i Sigtuna och hos de övriga nordiska kyrkogårdarna framkommer att individens ålder generellt tycks ha utgjort en betydelsefull faktor vid gravläggning i flerpersonsgrav. Orsakerna till att barn oftare än vuxna begravts tillsammans med en annan individ kan vara flera, där släktskap, speciell omsorg och pietetsaspekter är möjliga faktorer. En mer brysk tolkning skulle kunna vara att man inte tog sig besväret att gräva en egen grav för döda barn så ofta som man gjorde det för vuxna. Mirakelberättelser visar emellertid att omsorgen och kärleken från föräldrar till barn i det medel-

Fig. 2. Tre vuxna män i samma grav. "Kyrka 2". Kv. Humlegården 3, Sigtuna 2006. Foto förf.

tida samhället generellt var stor och att relationen inte behöver skilja sig från moderna förhållanden (Myrdal & Bäärnhielm 1994:48). Denna tolkning kan i så fall gälla för barn från de mest utsatta samhällsgrupperna som föräldralösa eller barn till lägre tjänstefolk.

Den kanske enklaste förklaringen till det höga antalet barn i flerpersongravar är emellertid en hög barnadödlighet. Generellt löpte barn större risk att dö och när detta skedde samtidigt eller nära i tid med en annan person fick de dela på samma grav.

Gravar med enbart vuxna

I jämförelse med det nordiska referensmaterialet var andelen gravar med enbart vuxna individer (29,4 %) ovanligt högt i Sigtuna och lika hög, vilket nämnts ovan, som gruppen "vuxen och ett barn" då gravar med foster/nyfödda exkluderas. Av de fem gravarna innehöll två, en kvinna och en man, och tre endast män. I Sigtuna finns det inga flerpersongravar med enbart vuxna kvinnor vilket påträffats i två fall i det nordiska referensmaterialet (Ranåker 2009). En Sigtunagrav skiljer ut sig från de övriga flerpersongravarna i staden eftersom tre vux-

na män begravts ihop. Dessa män låg på rygg, mycket tätt bredvid varandra. Vid den fältantropologiska analysen påvisades, bl. a. genom positionen hos den mellersta mannens ihoptryckta armar, att de begravts samtidigt (Kjellström & Wikström 2008) (fig. 2).

Orsaken till varför just dessa vuxna fått dela grav är liksom för barnen okänd. Inga patologiska processer eller andra typer av osteologiska förändringar finns som kan förklara gravläggningen. Personerna har dött samtidigt eller mycket nära varandra i tid. Att framförallt infektionssjukdomar eller olyckor drabbade flera personer vid ett tillfälle kan inte ha varit speciellt ovanligt. Just det faktum att epidemier och massdöd sannolikt var vanliga gör att detta inte kan anses vara någon tillfredställande förklaring till det relativt modesta antalet flerpersongravar.

Kan orsaken till dessa gravar, liksom möjligen för barngravarna, vara ekonomisk dvs. att man för vissa personer sparade in på ansträngningen att iordningställa en egen grav? Rimligtvis inte eftersom antalet personer med låg socioekonomisk ställning i staden bör ha varit betydligt högre än de med högre samhällsposition. Frekvensen av flerpersongravar skulle vara avsevärt högre om detta var en slags "fattigmansgrav". Möjligen skulle praktiska orsaker som tjäle eller en önskan om en snabb nedläggning på grund av smitta eller förruttnelse kunna utgöra motivet bakom gravskicket.

Spatial och kronologisk spridning

I artikeln har närvaron av flerpersongravar diskuterats utifrån olika aspekter men det är också intressant att nämna något om närvaron på samma gravtyp. I Ranåkers studie (2009, tabell 1) finns det ett kyrkogårdsma-

terial (Holbæk) med totalt 583 gravar som helt saknar flerpersongravar och ett annat (Norra Åsum) som har åtta av 112 undersökta. Ranåker tolkade de olika frekvenserna av antal flerpersongravar mellan de nordiska kyrkogårdarna som tecken på en lokal variation. I Sigtuna var gravskicket spritt över fyra kyrkogårdar och andelen tycks, i jämförelse med referensmaterialen, vara relativt hög (se ovan). En av Sigtunas största kyrkogårdar, vilken också är relativt väl undersökt i jämförelse med de övriga, tillhör kyrkan i Sigtuna museums trädgård (fig. 1). Kyrkan är sannolikt den äldsta i staden (Wikström 2006). Denna kyrkogård med totalt 183 utgrävda gravar saknar helt flerpersongravar dvs. även typen med gravar med havande kvinnor. Bör flerpersongravar tillmätas en speciell innebörd och kan denna i så fall vara orsaken till att en av stadens mer prominenta kyrkogårdar saknar denna typ av grav?

Spridningen av flerpersongravar inom de fyra berörda kyrkogårdarna är svårutredd eftersom ingen av dessa är totalt undersökt. Genomgående är det framförallt de sydligare delarna av kyrkogårdarna som grävts ut och placeringen av undersökningssyta kan inte anses skilja sig nämnvärt mellan lokalerna. Från Kyrka 2 är det framförallt kyrkogårdens sydöstra och södra del som är undersökt. Graven med de tre vuxna männen påträffades emellertid i undersökningssytans mest nordliga kant, dvs. närmare kyrkan än de övriga gravarna. På kyrkogården till S:t Lars undersöktes också framförallt det sydöstra och södra området. På S:t Olofs kyrkogård påträffades, som nämnts ovan, en gravid kvinna inuti kyrkan. Eftersom ingen kyrkobyggnad påträffats i kvarteret Magistern (Kyrka 2) är det inte

möjligt att fastställa hur gravarnas läge var i förhållande till kyrkan. Sammantaget går det endast generellt att konstatera att flerpersongravar påträffats i områden med ett traditionellt gott socioreligiöst anseende (Nilsson 1994).

För att få en uppfattning om den kronologiska spridningen studerades fördelningen av flerpersongravar i gravfaser. Ingen av gravgårdarna från stadens äldsta fas inkluderar en flerpersongrav och de två gravar som påträffats på kyrkogårdar (Kyrka 2 och S:t Lars) var kvinnor med foster/nyfödd. Om dessa kan uteslutas som icke-korrekta flerpersongravar, så kan man konstatera att den äldsta gravfasen endast representeras av gravar med en individ. Den andra gravfasen (med totalt 466 skelett) representeras av nio flerpersongravar från Kyrka 2. Denna kyrkogård har signifikant fler barngravar än andra samtida kyrkogårdar i Sigtuna (Kjellström & Wikström 2008). Detta kan vara en bidragande orsak till den höga frekvensen flerpersongravar från denna lokal men även gravar med enbart vuxna finns representerade. Sex flerpersongravar från tre kyrkogårdar (S:t Lars, S:t Olof och Kyrka 3) har undersökts som är daterade till den tredje gravfasen (med total 57 skelett). Liksom i den tidigare fasen är gravarna en blandning av gravkombinationer med enbart barn, en vuxen och ett barn och enbart vuxna. Den kronologiska spridningen ger indikationer på att riktiga flerpersongravar med två begravda individer är ett fenomen som blir mer vanligt i Sigtuna först under 1100-talet och framåt. Några jämförelser med kyrkogårdar i referensmaterialet kan inte göras eftersom uppgifter om gravarnas kronologi saknas.

Slutord

Eftersom det med tanke på den medeltida idévärlden inte är troligt att döda kroppar sparats under någon längre tid i det medeltida samhället (Nilsson 1987), är det vid fynd av en flerpersongrav ett faktum att två eller fler personer dött nära i tid. Diskussionen kring motivet för flerpersongravar är däremot komplex. Flerpersongravarna ska möjligen inte betraktas som en enhetlig grupp där samma förklaring kan appliceras på alla gravar. De olika orsaker som diskuterats här tycks mer eller mindre rimliga som förklaring beroende på gravens placering och kombinationen av individer i gravnen. Dessutom antyds med tanke på närvaron eller avsaknaden av flerpersongravar på Sigtunas kyrkogårdar att gravarna även hade en viss symbolisk och emotionell innebörd. Det gäckade motivet till trots, i Sigtuna utstrålar skicket att gravlägga två personer utsträckta bredvid varandra ett pietetsfullt drag med respekt för den döde, gammal som ung.

Referenser

- Andrén, A. 2000. Ad sanctos – de dödas plats under medeltiden. *Hikuin* 27.
- Arcini, C. 1999. Health and disease in early Lund: osteo-pathologic studies of 3,305 individuals buried in the first cemetery area of Lund 990-1536. Lund
- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna: medeltida gravar och människor i Lund*. Eslöv.
- Fazekas, I. Gy., & Kósa, F. 1978. *Forensic Fetal Osteology*. Budapest.
- Gejvall, N.-G. 1960. *Westerhus. Medieval population and church in the light of skeletal remains*. Lund.
- Haglund, W. D. 2002. Recent Mass Graves, an Introduction. *Advances in Forensic Taphonomy: Method, Theory, and Archaeological Perspectives*. Haglund, W. D. & Sorg, M. H., Boca Raton, Florida.
- Jonsson, K. 2009a. Tills döden skiljer oss åt... Sociala markörer i medeltida gravskick i Västerhus på Frösön, Löddeköpinge i Skåne och Peterskyrkan i Tønsberg. *Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning*. Red. E. Iregren & al. Stockholm.
- Jonsson, K. 2009b. Bodily Dimensions in Medieval Burials. On Age and Gender Structures in Socially Stratified Churchyards. *From Ephesos to Dalecarlia. Reflections on body, space and time in medieval and early modern Europe*. Red. E. Regner & al. Stockholm.
- Kieffer-Olsen, J. 1990. Middelalderens gravskik i Danmark – en arkeologisk forskningsstatus. *Hikuin* 17.
- Kieffer-Olsen, J. 1993. *Grav och gravskik i det middelalderliga Danmark. 8 kirkekårdsutgravninger*. Højbjerg.
- Kjellström, A. 2005. *The Urban Farmer. Osteoarchaeological Analysis of Skeletons from Medieval Sigtuna Interpreted in a Socioeconomic Perspective*. Stockholm.
- Kjellström, A. 2000. En medeltida massgrav från Sigtuna, Sverige: Tolkning och diskussion kring ett flertal skelett med spår efter trauma. *Hikuin* 27.
- Kjellström, A. *Osteologisk rapport över individerna vid S:t Olofs ruin*. manus
- Kjellström, A., Wikström, A. & Tesch, S. 2005. Inhabitants of a Sacred Townscape. *Acta Archaeologica* 76.
- Kjellström, A. & Wikström, A. 2008. Osteologi och fältantropologi. *På väg mot Paradiset – arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Red. A. Wikström. Sigtuna.

- Knüsel, C. J. & K. M. Ripley 2000. The Man-Woman or 'Berdache' in Anglo-Saxon England and Post-Roman Europe. *Social Identity in Early Medieval Britain*. Red. W. Frazer & A. Tyrrell. Leicester.
- Møller-Christensen, V. 1982. *Æbelholtkloster*. Nationalmuseet. 2nd ed. København.
- Nilsson, B. 1987. Död och begravning. Begravningskicket i Norden. *Tanke och tro. Aspekter på medeltidens tankevärld och fromhetsliv*. Red. O. Ferm & G. Tegnér. Stockholm.
- Nilsson, B. 1989. *De sepulturis. Gravrätten i Corpus Iuris Canonici och medeltida nordisk lagstiftning*. Stockholm.
- Nilsson, B. 1994. *Kvinnor, män och barn på medeltida begravningsplatser*. Uppsala.
- Persson, E. & Persson, O. 1981. Medeltidsfolket från kvarteret Repslagaren. S:t Stefan i Lund. *Gamla Lund, Årsskrift 62*. Red. A. W. Mårtensson. Lund.
- Ranåker, M. 2009. Flerpersonsgravar under medeltid. Västerhus kyrkogård belyst av andra begravningsplatser. *Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning*. Red. E. Iregren & al. Stockholm.
- Redin, L. 1976. *Lagmanshejdan – ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör*. Lund.
- Ros, J. 2001. *Sigtuna. Staden, kyrkorna och den kyrkliga organisationen*. Uppsala.
- Wikström, A. 2006. Den svårfångade kronologin. Om gravstratigrafi och problem med dateringen av Sigtunas tidigmedeltida kyrkor. *Hikuin 33*.
- Wikström, A. 2008 (red). *På väg mot Paradiset – arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Sigtuna.
- Williams, H. 2006. *Death and memory in early medieval Britain*. Cambridge.
- Wilson, D. 1992. *Anglo-Saxon Paganism*. London.

Summary

Among the approximately 800 osteologically analysed skeletons from Sigtuna, 17 multiple burials (including 35 skeletons) from four churchyards have been excavated. The chronological distribution suggests that multiple burials become more frequent from the 12th century and on. The locations of the burials imply a relatively high social status of the diseased. The frequency of multiple burials (i.e. two or three individuals) in the churchyards range from 2.4 to 3.6 % of the graves. The most common combination is a grave with an adult woman and a child. However, four of the multiple burials are graves with pregnant women or a woman with a newborn. This implies that rules against entombment of "unclean" women or unbaptized children were not pursued.

If these four burials are excluded, the distribution of graves with at least one child is almost equal to the amount of graves with only adults. Furthermore, the exclusion evens out the sex distribution so that three women and two men are buried with a child each. The frequency of multiple burials is generally higher than most of the medieval Nordic churchyards used as reference, suggesting that the burial tradition was fairly common in Sigtuna. A single motive behind a burial with more than one body is difficult to identify. The individuals have most likely died simultaneously, or close in time. Multiple burials should possibly not be grouped together and several motives may explain their existence or even their absence in a churchyard.